

RALPH WALDO EMERSON

1803—1882

A modern amerikai unitárius teológia alapvetőjének május 25-én volt 170. születési évfordulója. Az észak-amerikai függetlenségi háború befejezése és az Amerikai Egyesült Államok megalakulása után húsz évvel született Bostonban, puritán papi családból. Atyja, William Emerson a bostoni First Church egyházközség lelkésze volt, anyja, Ruth Haskins családjának élő, buzgó vallásos nő. Heten voltak testvérek, öt fiú és két leány. Alig nyolcéves volt, amikor atyja meghalt, és a nagy család minden gondja a vagyontalan anyára hárult.

R. W. Emerson Bostonban nőtt fel, itt végezte el a középiskolát. A forradalom bölcsőjének és Új-Anglia művelődési központjának tartott város radikalizmusa formálta lelki világát. Egyetemi tanulmányait a cambridge-i Harvard College-ban végezte el 1821-ben. Ez volt az Egyesült Államok legrégebb főiskolája, Új-Anglia kultúrájának forrása és a szabadelvű protestantizmus erőssége. Bölöni Farkás Sándor észak-amerikai utazása során 1831-ben kereste fel; látogatásáról így számol be: „Legrégibb az egész Egyesületben a Cambridgei vagy a Harvard Kollégium, melyet még 1638-ban a telepedés elején alapított Harvard nevű Pap. Cambridge Bostontól két mérföldre esik. Kimentünk oda a Kollégium megnézésre s ajánló levelünket Ware Úrnak megadtuk, ki Európai utazásából nem rég tért haza s most az Unitáriusok Theológiai Semináriumának egyik Professora. Ware Úr a Kollégium épületeiben, húszezer darabból álló könyvtárban, asztronómiai, mathematicai, seb-
orvosi, chemiai s anatómiai kabinetek gyűjteményeiben meghordozott, az intézet eredetét, mostani állását s rendszerét elbeszélte... Most mint egy négyszáz ifjú tanulja a felsőbb tudományokat. A 35 Professori Cathedrákat, többnyire kegyes Adakozók alapították. A mi ezekből ki nem telne, a Státus pénztára pótolja... Az épületek végében áll az unitáriusok teológiai Szemináriumjok és Templomjok, hol minden Vasárnap kétszer tanítást hallgatnak az ifjak. Ámbár a Professorok nagyobb része Unitáriusokból áll, azért még sem Unitárius Kollégium a Cambridgei, hanem a Status és Nép Kollégiuma, hol senkinek vallása számba nem vétetvén, a Status ifjai, minden különbség nélkül tanulhatnak. Az Amerikai oly számtalan Iskolák és Kollégiumok s annyi

Vallások közt, egy sincs, mely ez vagy amaz vallásbeli Felekezeté lenne különösen, azok mind a közönségéi.²

A család nehéz anyagi helyzete miatt, hogy segítsen anyján, Emerson tanítói állást vállalt. Közel öt éven át tanított Chelmsford és Cambridge városokban. Ez a munkakör azonban nem elégítette ki. Másikülönben is félénknek és ügyetlennek érezte magát az iskolában. Érdeklődése a papi pálya felé fordult. A családi hagyományok — nyolc nemzedéken át lelkészek voltak ősei —, lelki világa és nem utolsó sorban a család barátjának, William Ellery Channing bostoni lelkésznek prédikációi és írásai segítettek abban az elhatározásában, hogy a lelkészi hivatás mellett foglaljon állást. „Időmet, tehetségemet és reményeimet az egyháznak ajánlom fel“ —, írta naplójában életének fordulópontján.

Teológiai tanulmányait a Divinity School-ban, a Harvard College teológiai fakultásán végezte el 1826-ban. Híres tanárai voltak: Henry Ware (rendszeres teológia), Andrews Norton (bibliatudomány), Levie Frisbie (erkölcsfilozófia), Edmond Everett (görög nyelv), Edmond Channing (retorika és homiletika). Emellett W. E. Channing, James Freeman, Charles Lowell híres bostoni szabadelvű kongregacionalista lelkészek segítettek elő a lelkészi hivatásra való felkészülését.

1829-ben, huszonhat éves korában, választották meg a bostoni Second Church egyházközség lelkészének. Ebben az évben történt család-alapítása is, élettársa lett Ellen Louisa Tucker.

R. W. Emerson élete egybeesik az amerikai unitarizmus fejlődésével és az egyházi szervezet kialakításával. Születésének évében, 1803-ban választották meg W. E. Channing-et a bostoni Federal Street Church egyházközség lelkészének, aki attól kezdve a szabadelvű vallásos mozgalom, az unitarizmus elismert vezetője. 1805-ben a Harvard College „Hollis“ teológiai tanszékére az unitárius szellemű Henry Ware lelkészt választották meg, s így a főiskola a szabadelvűek irányítása alá került. Ebben az évben indult meg az „unitárius vita“ Amerikában, és ekkor vette kezdetét a kongregacionalista egyház szabadelvű és ortodox iránya közötti szakadás. 1819-ben mondta el W. E. Channing korszakalkotó baltimorei beszédét³, mely határkövet jelent az amerikai unitarizmus történetében. Prédikációjában, melynek az Unitárius kereszténység címet adta, az unitárius vallás ismertetésével foglalkozott, és kimutatta, hogy az unitárius hitelvek a Szentírásból és a józan értelmén alapulnak. Nem túlzás az a megállapítás, hogy egyetlen más prédikációnak sem volt annyi olvasója és olyan nagy hatása, mint a baltimorei beszédnek. 1820-ban Massachusetts állam legfelsőbb bírósága az unitáriusokra nézve kedvező döntést hozott az egyházi vagyon birtoklásáról.⁴ A szabadelvű eszmék terjesztésére folyóiratokat alapítottak: 1821-ben a The Christian Register hetilapot, míg 1824-ben a negyedévenként megjelenő Christian Examintert. 1825. május 26-án pedig W. E. Channing diplomájában megalakították az első egyházi szervezetet, az American Unitarian Association-t (Amerikai Unitárius Társulat) „a tiszta kereszténység érdekeinek előmozdítására és elveinek terjesztésére“. W. E. Channing 1826. New York-i és 1830. bostoni beszédében nemcsak megvédte az unitárius kereszténységet az ellene felhozott

vádakkal szemben, hanem élesen támadta ellenfeleit, amiért üldözik az unitáriusokat, és az eretnokség ürügye alatt elnyomják a lelkiismereti szabadságot, az országban pedig inkvizíciós szellemet honosítanak meg. És végül 1834-ben megtörtént Massachusetts-ben az egyház és az állam szétválasztása. A vita eredményeképpen 1840 körül már mintegy 125 unitárius egyházközség működött, főleg Bostonban és környékén; a közelet, a nevelés, az irodalom kiemelkedő személyiségei, kiváló lelkészek, a művelődés ismert egyéniségei tartoztak hozzájuk.

A bostoni Second Church egyházközség fiatal lelkésze, R. W. Emerson is, gyülekezetével együtt, unitárius volt. Részt vett az ország haladó szellemű mozgalmaiban. Radikális teológiai felfogást vallott. A Bibliából új igazságokat olvasott ki, a vallás hitelveit pedig élményszerű formában tanította híveinek. A történelmi kereszténység szertartásaival és hagyományaival nem tudott egyetérteni. Úgy érezte, hogy a régi istentiszteleti forma megköti lelkének szárnyait. „A lelkési szolgálat elavult” — írta naplójában. „Egy megváltozott korszakban az istentiszteletet őseink halott formái szerint tartjuk.”⁴

1832. fordulópont életében. Az év elején meghalt élettársa, ő maga meghasonlott lelkési szolgálatával. Pedig szerette hivatását, és hívei is ragaszkodtak hozzá, csak az úrvacsora kérdésében nem értettek egyet. Radikális teológiai felfogásával nem egyezett meg az egyházközsége által vallott hagyományos úrvacsorai tan. Emerson őszintén feltárta hívei előtt lelkiismereti vívódásait, és gyökeres változtatást javasolt: a hagyományos szertartás helyett tartsanak úrvacsorai emlékestentiszteletet, a kenyér és a bor használata nélkül. A kérdés megvizsgálására bizottságot küldtek ki, mely a következőkben állapodott meg:

„1. A kérdés megfontolása alapján az egyházközség célszerűnek látja az úrvacsorát jelenlegi formájában fenntartani.

2. Az egyházközség tagjai változatlanul tisztelik és becsülik lelkipásztorukat, s remélik, hogy kötelességének fogja tartani az úrvacsora szokásos kiszolgáltatását.”⁵

Emerson hetekig tartó lelki vívódás után döntött. „Az a felfogásom, hogy keresztény lelkési hivatásom teljesítésében semmit se tegyek, amit nem tehetek teljes szívemből.” Harmincéves korában lemondott állásáról. Szeptember 9-én tartott beszédében indokolta meg lemondását és búcsúzott el gyülekezetétől. Ez a prédikációja az egyetlen, mely nyomtatásban is megjelent.”

Élete értelmének keresése és a tanulás vágya indította 1833-ban első európai útjára. Garnett, Emerson életrajzírója az 1830-as évek Európáját így jellemzi: „Béke uralkodott mindenfelé, de a gondolatok világában erőteljesen nyilvánultak meg az ellentétes irányok. Liberalizmus volt az uralkodó, de szellemi téren óriási visszahatás mutatkozott. Középkori építészet jött divatba; az előző század művészi és költői eszményei elvesztik értéküket és hitelüket. Az irodalomban Scott uralkodott, a latin nemzetek hagyományos klasszicizmusát megdöntötte a romantikus iskola. Byron már nagyhatalom volt. A Shelley és Keats által elvetett mag nőni kezdett, bár nevüket, mint a Wordsworth és

Coleridge-ét, csak Angliában és Amerikában ismerték. Hegel bölcséleti rendszere uralta a filozófiát. A kor Goethe gondolkodásának bélyegét hordozta magán. A gőz éppen a látóhatár fölött volt, az elektromosság épp alatta. Mindenütt fejlődés.“

Emerson, miután Olaszországban végigtanulmányozta a művészet remekeit, Franciaországot, majd Angliát látogatta meg. Itt szellemi rokonságot talált maga és az angol irodalmi élet vezető személyei között, mint Coleridge, Wordsworth és Carlyle, akivel szoros barátságot is kötött. Utazásáról az *English Traits* c. munkájában számolt be.

Közel kilenckónapi távollét után tért haza, és 1834-ben anyjával együtt Concord városban telepedett le. 1835-ben feleségül vette Lydia Jackson, boldog házasságukból két fiú és két leány született.

Concordi magányában Emerson közel 50 éven át dolgozott könyvei között, haláláig. Az irodalomnak, erkölcsfilozófiának és természetbölcséletnek szentelte egész életét. A tudomány világának óriási területét tanulmányozta át és vallotta magáénak. Majdnem minden híres költő és gondolkozó visszhangra talált lelkében, különösképpen Shakespeare, Dante, Milton, Wordsworth, Platón, Arisztotelész, Bacon, Kant, Goethe.⁷

Emerson bár papi állásáról lemondott, mégis egész életén át unitárius lelkész maradt, az ország élő lelkiismerete, híd a teológiai és világi kultúra között. A bostoni kis gyülekezet helyett ezentúl a világnak prédikált. Hazatérése után rendszeresen írt, előadásokat tartott, és amikor alkalom kínálkozott, prédikált. Gyakran beszélt az East Lexington egyházközség templomában. Az évek folyamán azonban mind jobban érezte, hogy az ő igazi szószéke az előadói emelvény. 1838 őszén végleg felhagyott a prédikálással, és közel 40 évig mint előadó és esszéíró működött a tartotta fenn családját. Nehéz kenyeret választott. Az előadói pálya állandó szellemi munkát jelentett. Tavasszal és nyáron olvasni, tanulmányozni és írni; a nehéz téli időszakban pedig előadásokat tartani az ország különböző részeiben. Előadott nagy városokban, művelt, igényes közönségnek és távoli falvak egyszerű embereinek, akiknek egyetlen olvasmányuk a Biblia és a naptár volt. Azonban bárhol jelent meg, hallgatóit magával ragadta tudásával, új meglátásaival és inspiráló erejével. Az előadás esszé formájában került a nagy közönség elé. Emerson esszéje „concio ad populum“, mindenkihez szóló prédikáció volt, a „szónokló jenki“-től, amint önmagát nevezte.

Emerson szerette az előadói emelvény szabadságát. „Én prédikálok az előadói teremben, mert nincs semmiféle megkötésem. Ott nevehetsz, sírhatsz, érvelhetsz, énekelhetsz, gúnyolódhatsz vagy imádkozhatsz tehetséged szerint. Az előadás kulcs, mely minden ajtót kinyit, az embereket inspirálja, hogy életüket tisztábbá, nyugodtabbá és ragyogóbbá tegyék.“

1834-ben kezdődött felfelé ívelő pályája és hírneve.

1836-ban adta ki első irodalmi munkáját *Nature* (Természet) címen, mely megjelenésekor nem tett nagyobb hatást, ma viszont Emerson legjobb munkái közé soroljuk. Ebben a munkában kimutatja, hogy a természetben szellemi törvények érvényesülnek. A külső világ a szellem kifejezése és minden újabb fizikai törvényt, melyet felfedeznek, tulaj-

donképpen szellemi törvény. Ez a tudat az ember lelkét felemeli, és az élet elé magasabb szellemi célt tűz ki. Ha minden természeti tény valamely szellemi ténynek a szimbóluma, akkor a fizikai törvények egyzersmind erkölcsi törvények is, és a természetnek magasabb rendeltetése van, mint csupán anyagi célokat szolgálni.

A Nature-ban már megtaláljuk az emersoni hit- és életfelfogás summáját. „Korunk visszatekintő” — állapítja meg Emerson. „Mauzóleumokat építünk őseinknek, történelmet, életrajzot írunk. A korábbi nemzedékek szemtől szembe látták Istent és a természetet. Mi viszont csak abban hiszünk, amit mások régen láttak. Miért ne léphetnénk mi is olyan szabadon kapcsolatba a természettel, mint ők? Miért ne formálhatnánk költészetünket és bölceletünket a dolgok szüntelen megújuló valóságából, ahelyett, hogy mindig csak a régiek hagyományaira megyünk vissza? Nem folytonos-e az isteni kijelentés? Nem vesz-e körül most is a tavasz friss fuvalma változatlan erővel, s nem tölti-e be szívünket sejtelmes vágyakkal? Kezünk mindig csak aszott csontok között keresgéljen-e és a mai életet csak úgy értsük, mintha valamely régmúlt időket ismétlő színjáték volna?”⁴⁸

A Nature a legszebb költői próza, amit Emerson valaha írt, és egyben bevezetés a transzcendentalizmus néven ismert mozgalomba.

A transzcendentalizmust nehéz meghatározni, mert nem volt kidolgozott rendszere, elfogadott tanítása. Inkább szellem volt, melyet érezni lehetett a művelődés minden területén. Emerson szerint a „jövő pártja” volt, vagy egyszerűen idealizmus, régi gondolatok és igazságok új formában. A mozgalomnak kapcsolatai voltak a német idealista filozófiával, sokat köszönhetett Carlyle és Goethe befolyásának. Merített az unitarizmusból, képviselői is többnyire az unitáriusok közül kerültek ki. A transzcendentalizmus reakció volt a dogmatizmus, a külső tekintély és hagyományok ellen. Elszánt küzdelem volt egy új szellemi életért és az ennek érdekében álló reformok megvalósításáért. 1841-ben a Brook Farmon szövetkezeti alapon kísérletet végeztek a nevelés és a földművelés összekapcsolására. Folyóiratuk a The Dial volt, melynek első számában a szerkesztők célkitűzéseikről így nyilatkoztak:

„Ők (ti. a szerkesztők) nagy örömmel engedelmessé váltak a gondolat és érzés erős hullámának, mely néhány év óta sok őszinte személyt arra vezetett Új-Angliában, hogy új követelményeket támasszon az irodalom iránt s elítélje vallási és nevelési hagyományaink szigorúságát, melyek kövekké változtatnak át minket, mely lemond a reményről s csak visszafelé néz, mely csak olyan jövőt kér, amilyen a múlt, mely gyanakszik a haladásra, és semmi sem tartja jobban rettegettségben, mint az új eszmék és az ifjúság álmái.”

Dickens az American Notes című munkájában azt állítja, hogy a transzcendentalisták Carlyle, illetve inkább Emerson követői. Elismeri, hogy a mozgalomnak, minden szélsőséges megnyilvánulásai ellenére is, vannak egészséges, jó tulajdonságai. „Ha én bostoni volnék — írja Dickens —, úgy gondolom, én is transzcendentalista lennék.”

Emerson elválaszthatatlan a transzcendentalizmustól. Ő a mozgalom tápláló forrása és egyben teoretikusa is, az irodalomban új utakat

jelölő The Dial folyóirat fő munkatársa és a transzcendentalizmus eszméinek hirdetője.

1838. július 15-én Emerson meghívásra előadást tartott a Harvard College teológiai fakultásának végzős növendékei előtt, mely The Divinity School Address néven ismeretes. Az előadás új fejezetet nyitott az amerikai unitarizmus történetében, jelentőség tekintetében méltán állítható Channing baltimore-i beszéde mellé. Emerson a transzcendentalizmusnak a vallásra alkalmazott eredményeivel foglalkozott. Megállapította, hogy vallásosságunkban kevés az élet és ihlet, mert kereszténységünket a múlt személyeire és eszményeire építjük, ahelyett, hogy arra figyelnénk, mit mond nekünk Isten. A vallásos igazságok felismerésében nem vagyunk a csodákra vagy a Bibliára utalva, sem Jézusra, mert mi természetünknel fogva vallásos lények vagyunk. A vallás igazságait nem a csodák és nem a józan ész okoskodása bizonyítja be, azok nem kívülről jutnak hozzánk, hanem bennünk keletkeznek; Isten azokat közvetlenül lelkünknek nyilatkoztatja ki. Csak nyitva kell tartanunk lelkünket, hogy befogadja, amit Isten mond nekünk és tanítani akar vallásos intézményeink által. A lelkeszi szolgálatba lépő hallgatókat arra hívta fel, hogy a vallás igazságait mindig saját lelkükben keressék, és azt prédikálják híveiknek, amit ott találnak. Így a vallás nem lesz többé hideg, értelmi hagyomány, hanem élő, személyes élmény. Az igazi lelkésznek Istent úgy kell megmutatnia, mint aki van és aki állandóan szól hozzánk, nem pedig úgy, mint aki volt és valamikor kinyilatkoztatta magát. Így prédikálni azonban csak az tud, akiben a lélek beszél. Bátorság, kegyesség, szeretet, bölcsesség, ezek tudnak tanítani.

Emerson előadása éles reakciót váltott ki. A fiatal lelkészek közül sokan voltak, akik felismerték az előadás értékét. Ezek közé tartozott Theodore Parker, West Roxbury-i lelkész is, aki szerint az előadás: „a legnemesebb és a leginspirálóbb alkotás volt, amit valaha is hallottam“. Viszont még többen voltak azok, akik nem értettek egyet az előadás tartalmával, és élesen bírálták azt. Henry Ware lelkész a Christian Register folyóiratban bírálta Emersont, mint aki a kereszténység tekintélyének megsemmisítésére törekszik, s így nem képviseli az unitáriusok hitfelfogását, sőt már nem tekintendő lelkésznek sem. Ifj. Henry Ware teológiai tanár kötelességének érezte, hogy a teológiai fakultás évnnyitó istentiszteletén 1838-ban beszédet mondjon Emerson ellensúlyozására, aki Isten személyességének tagadásával lehetetlenné tette az istentiszteletet.⁹ Andrews Norton teológiai tanár 1839-ben a teológiai fakultás vendiákjai előtt mondott beszédében támadta Emerson felfogását, melyet a „hitelenség legújabb formájá“-nak nevezett. Állította, hogy a kereszténység alapját a csodák képezik, s aki ezek ellen támad, az a vallás gyökereit akarja kivágni. Ha valaki keresztény lelkésznek nevezi magát, de nem hisz a csodákban, az áruást követ el Isten és az ember ellen.¹⁰

A támadásokra Emerson nem válaszolt, mert nem akart meddő vitákba keveredni. Tanítását George Ripley és különösképpen Theodore Parker unitárius lelkészek vették védelmükbe és segítettek elő az unitárius teológiának Emerson által óhajtott megújodását.

1847-ben másodszor utazott Európába. Első útja Angliába vezetett. Meglátogatta Carlyle-t, majd előadásokat tartott Manchesterben, Edin-

burgban és Londonban, melyeket 1850-ben Representative Men (Az emberi nem képviselői)¹¹ címen adott ki.

Emerson híve volt a rabszolgaság eltörléséért küzdő mozgalomnak, és a maga módján harcolt annak győzelméért. Az elsők között volt, aki nyilvánosan megtámadta a rabszolgaságot, midőn 1831-, majd 1832-ben a bostoni Second Church egyházközség templomában rabszolgák felszabadítását szolgáló előadásokat szervezett. A nagy áldozatok árán kivívott győzelemben az erkölcsi törvény diadalát köszöntötte.

Emerson nem írt sokat. Művei¹² nagyobb részt esszék, felolvasások és költemények. Mint esszéíró az angol Macaulay, Ruskin és Carlyle egyenrangú társa. Esszéiben nyilvánult meg legkifejezőbben egyénisége, mély gondolkodó ereje és költői érzése. 1841-ben jelent meg esszéinek első kötete, s ehhez 1871-ig még négy kötet járult. 1846-ban adta ki költeményeinek első kötetét, a másodikat 1867-ben. Utolsó munkája, a Society and Solitude (Társadalom és magány) című esszégyűjtemény 1870-ben jelent meg.

Életének utolsó szakaszát az alkotómunka és társadalmi elismerés szépítette meg. Tiszta emberségével polgártársai szeretetét és tiszteletét vívta ki. 1866-ban a harvardi egyetem jogtudományi doktori címmel tüntette ki. Élete minden népszerűsége ellenére sem változott. Előadások, széles körű levelezés, egyszerű látogatók és híres emberek fogadása concordi otthonában, boldog kapcsolata családjával és a természettel — ezek töltötték ki utolsó éveit.

1872. július 24-én tűz következtében háza súlyosan megrongálódott. Barátai és tisztelői siettek segítségére és állították helyre otthonát. Kikapcsolódás és megerősödés végett, amíg a ház javítása folyt, Emerson Ellen lánya kíséretében Európába utazott. Ez volt a harmadik és utolsó útja az Óvilágba. 1873 májusában tért haza. Fokozódó testi gyengülés és szellemi hanyatlás jellemzik utolsó éveit. 1882. április 27-én tüdőgyulladásban halt meg, 79 éves korában. A concordi temetőben egy nagy fenyő alatt egyszerű sziklatömb jelzi Ralph Waldo Emerson sírhelyét.

Ki volt Emerson?

Carlyle szerint „egy korszak volt nemzete történetében“. Freeman Clarke megállapításában „mint Pharos állott közöttünk, hogy világítson a sötétségben“. Nagynénjéhez, Mary Moody Emersonhoz írott levelében önmagáról így vallott: „Én a látnokok igaz felekezetéhez tartozom.“ Emerson valóban a jövő vallásának látnoka. Vallására munkáiban leggyakrabban használt két bibliai idézet vet fényt. Az egyik Pál apostol tanítása: „Legyen minden ember biztos értelmében“ (Róm 14,3), a másik a zsoltáríró imádsága: „Az Úrnak, a mi Istenünknek szépsége legyen rajtunk“ (90, 17).

Milyen volt Emerson vallása?

A kereszténység történelmi eleme nem vonzotta, a Jézus csodáira alapozott keresztényhit hidegen hagyta. Elfordult a vallási hagyományoktól, melyek csak visszafele néznek. A dogmákkal kapcsolatos elutasító állásfoglalására utal naplójának egy 1830-ból való bejegyzése: „Alii disputant, ego mirabor — mondotta Augustinus —, ez az én szavam az unitáriusokhoz és kálvinistákhoz.“ Az isteni szellem gyermekeként élt, gondolatában, érzésében és cselekedetében ez volt a vezetője. Szelíd és

alázatos volt, de szigorúsággal ostromozta korának írástudóit és azt a kereszténységet, mely elméletileg Jézust az égig magasztalta és imádtá, a gyakorlatban pedig naponként megtagadta és keresztfára feszítette.

Gyakran bírálták Emersont a hivatalos keresztény teológia iránt tanúsított közömbösségéért és a panteizmus felé való hajlásáért. Emerson fiatalságától kezdve valóban közömbös, jobban mondva kritikus volt a régi „ortodox teológiá“-val szemben, de lelkes híve és munkálója az „új transzcendentalista teológiának“. Felfogásában kétségtelenül van bizonyos panteisztikus törekvés, de amint kortársa, Theodore Parker megállapítja, a szó igazi értelmében vett panteizmussal nem lehet vádolni.

Ki és milyen Isten? Emerson felelete: Isten az egyetemes „Szellem“, végső valóság, örökké „áldott egy“. Isten alapvető valóság, az élet, tisztelet és erény forrása. Ő a végső értékek: jóság, igazság és szépség foglalta. Ő a végtelen ok, a természet a végtelen hatás. A lét közbülső fázisa az ember. Ha fölfelé tör, az isteni szabadság részese, ha lefelé süllyed, a természet vaskényszerének, a környezet, faj és vérmérséklet áldozata lesz.

Isten nem a világon kívülálló uralkodó, hanem a gondolat és szeretet tengere, amely éppen úgy foglal be minket magába, mint a tenger a hullámait. Ő nem elmélet, száraz dogma, hanem élő valóság. Nem a külsőségekben megnyilatkozó vallásban található, hanem a természetben, nem a szertartásokban, hanem a személyekben. Az isteni szellem jelenlétét tapasztaljuk mindenütt, a történelemben, a gondolatban és a természetben. Isten testet ölt bennünk. Ezért mi „benne élünk, mozgunk és vagyunk“ (Ap Csel 17, 28). Minden az isteni szellem kifejezése, s így a fizikai törvényeknek is erkölcsi értéke van.

Isten nemcsak a múltban jelentette ki magát, Ő ma is szól hozzánk. Éppen ezért Őt úgy kell megmutatni, mint aki van, és nem pedig úgy, mint aki volt. A kijelentés nem lezárt, többé meg nem ismétlődő történelmi folyamat, hanem soha meg nem szűnő isteni tevékenység. Emerson a természetben és a természetet át Istenre nézett, az isteni szellem jelenlétének tudata hatotta át életét és munkáját. A hívő ember feladata nem is lehet más, mint közvetlen kapcsolatban élni Istennel és a természettel. Ez igazolja az istentiszteletet. „Mikor idegen országban utazom -- mondotta Emerson --, rendszeren, bármely népnél legyen, részt veszek az istentiszteleten, bármely városban, ahol vagyok.“¹³

A teremtés bibliai elméletét Emerson elvetette. Azt hirdette, hogy a természet törvénye a változás és haladás, s a természetben minden a tökéletesedés felé tör. Elismerte, hogy hosszú és meredek az út az állatembertől Platón, Shakespeare, Newton, a vallás, a tudomány, művészet és a költészet magaslatáig. „A kezdet lassú és erőtlen, de állandóan gyorsuló folyamatban halad előre.“

Bármi is volt Emerson előadásának, esszéjének vagy versének tárgya, üzenete mindig ugyanaz volt: a mindent átható Istenség és a szellemi törvények egyetemessége.

Jézusban a prófétát, az emberi nem képviselőjét látta Emerson, aki ismeri a lélek alkotóerejét, jóságát és szépségét. A történelemben egyedül ő értékelte az ember nagyságát, akiben az isteni szellem testet öltött. Ha tehát „Istent akarod látni, nézz engem vagy önmagadat, a gondolkozó

embert". Jézus iránti tiszteletünket, tanította Emerson, ne az ő személyének imáadásában mutassuk meg, hanem abban, hogy legyünk olyan bátrak, mint amilyen ő volt, éljünk úgy, mint ahogy ő élt: Isten jelenlétének tudatával, a lelkiismerettel és a lélek nagyságában való hittel.

Emerson érdeklődésének középpontjában az ember állott. Ez magyarázza meg állandó érdeklődését az embert érintő minden kérdés iránt. Az emberben a természet profétáját és titkainak felfedezőjét látja, aki világot hordoz magában. Lényege az istenség szellemével azonos lélek, melynek természetes jósága és végtelen értéke a növekedés erőit és lehetőségeit tartalmazza. Ezért első a lélek a hagyományos formákkal és dogmákkal szemben. Az embernek biznia kell a lélekben, lénye legbensőbb hangjában, örömmel és szabadon kell követnie az új napok hozta új fényt. Tudatában kell lennie annak, hogy Isten vele él és a természet forrásai értelmében vannak. És ha tudni akarja, hogy mit mond Isten neki, akkor követnie kell Jézus tanácsát: „menj be a te belső szobádba és ajtódát bezárva imádkozzál a te Atyádhoz“ (Mt 6, 6). „Ne keresd magadat önmagadon kívül — mondja Emerson —, mert legbensőbb meggyőződésedből maga Isten beszél.“

A megváltás és a szabadulás is a lélekben, a lélek által keresendő.

Emerson hitt az ember nevelhetőségében és a nevelés mindenhatóságában. A világ minden ember neveléséért létezik. A nevelés céljának összhangban kell állnia az élet céljával, vagyis önbizalmat kell tanítania, az embert önismeretre, tudásra, az erkölcsi értékek tiszteletére és szüntelen tökéletesedésre kell indítania. Az ilyen nevelés által minden elérhető. Ebben a szellemben dolgozott Emerson az ember jobb neveléséért, a lélek nemesítéséért és az ízlés fejlesztéséért.

Az új világ jelszavát a Self—Reliance (Önbizalom) című esszéjében így fogalmazza meg: „Bizzál magadban! Az önbizalom a hősiesség lényege. Foglald el a helyet, melyet az isteni gondviselés jelöl ki számodra, fogadd el kortársaid társaságát, az eseményekkel való kapcsolatot. A nagy emberek mindig így tettek, s gyermeki bizalommal engedték át magukat koruk szellemének... Minden egyénben egy közös szellem uralkodik... Aki egyszer bebocsátást nyert az ész jogába, szabad polgára lett, az ész birodalmának. Amit Platón gondolt, ő is gondolhatja, amit egy szent érzett, azt érezheti ő is, ami bármikor történt bármely emberrel, azt ő is megélheti. Aki az egyetemes szellemhez eljutott, része mindennek, ami van s ami történhetik, mert ez az egyedüli s teljhatalmú közvetítő.“¹⁴ Az önbizalom tanát az individualizmus veszélyétől az egyetemes szellemben való hit mentette meg.

Még azok is, akiknek vallási felfogása különbözött Emersonétól, az erkölcsi világ területén, nagy hálával tartoznak neki az önbizalom evangéliumáért, az öntisztelet kötelességének hangsúlyozásáért.

A Representative Men (Az emberi nem képviselői) című munkájában Emerson a nagy ember kultuszát hirdeti (vö. Carlyle On Heroes című munkájával). Az egész természet a nagy emberért látszik élni, a világegyetem általa revelálódik, általa gondolataink világosabbá lesznek, és életünk jobbá válik. Ki a nagy ember? Aki az emberi nemet képviseli. Nem az, aki korának és a tömegek ösztönei után indul, hanem az, akivel

mintegy a természet új fejezete nyílik meg, aki megfelel a kérdésekre, melyek felebarátai lelkében forognak s amelyekre azok feleletet nem kapnak. Az a nagy ember, aki a gondolat olyan magas körében él, ahová más ember csak nagy nehézséggel tud feljutni. Az emberi nem képviselőinek tartja a filozófust (Platón), a misztikust (Swedenborg), a szkeptikust (Montaigne), a költőt (Shakespeare), a tett emberét (Napóleon) és az író (Goethe).

Ezek az emberek, mint a szellem különböző irányainak képviselői, a lélek végtelen értékét és fejlődési lehetőségét hirdetik: „...erős a lélek, bölcs és szép; Istenhez hasonló hatalom csirája rejlik bennünk; Istenek, költők, szentek, hősök vagyunk, ha akarunk!”

A végzet—szabadakarat kérdésével a Representative Men című munkában foglalkozik. Az ember élete vaskényszerűségű szükségesség ellenében tör előre. A végzetnek Emerson több nevet ad, nevezi a világ törvényeinek, megoldhatatlan okok sorozatának, el nem mozdítható határnak stb. Az értelem képes megsemmisíteni a végzetet, sőt hasznos munkává változtathatja át. A tudomány megtanított arra, hogy az ellenséges erők ellen védekezni tudjunk és szolgálatunkra kényszerítsük. A végzet nem köti meg az akaratot, lévén egy része az ember szabadságának. A végzet valójában csak a gyáva számára létezik, az elszánt, akaraterős léleknek minden lehetséges. Az erős lélek ugyanis itthon van a világban. Az embert akaratereje teszi emberré. Amennyire az ember gondolkodni képes, szabad. Értelmével elkerülheti, legyőzheti vagy felhasználhatja a természet erőit. A gondolat emeli az embert a szolgaságból a szabadságba. Szabadok vagyunk, ha egyetemes céloknak önként engedelmeskedünk. Az élet végső tanúsága Emerson szerint: önkéntes engedelmesség és szükségyszerű szabadság.

Isten rendelése, hogy a szabadság lassú növekedés eredménye legyen. Olyan, mint a növény, melyet nem lehet idő előtti termésre kényszeríteni. A szabadság sohasem olcsó és könnyű, súlyos anyagi és szellemi áldozatokba kerül. Nehezen valósul meg, mivel elválaszthatatlan az ember műveltségétől és tökéletességétől. Emberfeletti nehézségeket kell legyőzni, súlyos próbatételeket elviselni és gondosan mérlegelni erőinket, mielőtt azt merjük mondani: szabadok vagyunk!

Emerson világfelfogásának sarkalatos pontja a derülátás. Nem enged meg, hogy optimizmusából kizökkentsék. Nem ismerte el a rossz hatalmát a világban, mert hitt az isteni igazságszolgáltatásban.

Kezdetől fogva támogatója és harcosa volt a rabszolgák felszabadításáért folyó küzdelemnek. Sokat foglalkozott a háború és béke kérdésével. A háború az egészséges ember szemében ragályos betegség, mely a legkülönbözőbb helyeken lép fel, s megfertőzi az emberek gondolatvilágát. Érett és erkölcsi felelősséggel rendelkező ember, aki gondolkodni tud, a háborút elítéli. „Gyűlölöm a háborút — mondja Emerson —, mert csak rombol, pusztít és szenvedést okoz az embernek, a természetnek és Istennek.“ A háború azonban nem örök életű, már haldoklik, élete utolsó szakaszához érkezett, s az egyetemes béke olyan biztos, mint amilyen a civilizáció győzelme a barbárság felett.

Hitt a lélek halhatatlanságában. Tudatában volt azonban, hogy ennek a hitnek a kifejezése és igazolása nagy nehézségekbe ütközik. „Én

inkább hiszek s minden komoly lélek jobban hisz a halhatatlanságban, mint amennyire azt meg tudja okolni⁴. Az ember pusztja létében a leg-erősebb érvet találja a halhatatlanság mellett. „Minden látszat ellenére tudom, hogy a világegyetem és az ember nem károsodhatik; minden lélek megkapja a maga elégtételét. Minden, amit láttam, arra tanít, hogy bízzak a Teremtőben. Bármilyen legyen is, amit ő készít számunkra, annak nagynak és nemesnek kell lennie.“ A mi feladatunk pedig — Emerson szerint — nem lehet más, mint hinni azt, amit az évek és századok mondanak a tovatűnő órákkal és percekkel szemben. Megtanulni, hogy a múlt és változó dolgok közepette mindig a maradandóra és örökkévalóra kell néznünk. Elviselni az általunk tisztelt dolgok elmúlását, anélkül, hogy elveszítenők önbecsülésünket. Hinni, hogy az igaz ügy minden megpróbáltatás ellenére is mindig előre megy. És amikor az ember majd eljut oda, hogy ezt mondhatja: „Erény, én a tied vagyok... akkor a teremtés célja megvalósult és Isten megelégedett.“ Íme, ez Emerson: tiszta idealizmus, törhetetlen optimizmus és az emberi lélek végtelen értékébe vetett hit.

Emerson, mint minden nagy gondolkozó, megelőzte korát. Mi vagyunk az ő kortársai: A mi korunkban él, a mi nyelvünket beszéli, és részt vesz kérdéseink megoldásában. Tanítása éltető forrás, melyből hit- és életfelfogásunk mindig meríthet. Emerson méltán sorolható az „emberi nem képviselői“, a nagy emberek közé, akik „azért léteztek, hogy még nagyobbak legyenek. A szerves természet rendeltetése a tökéletesülés, s ki mondja meg annak határát? Az ember hivatása: uralkodni a káosz felett; amíg él, hinteni minden irányba a tudás és a dal magvait, hogy természet, gabona, állat, ember szelídüljön s a szeretet és jöttet vetése sokasodjék.“⁵

Dr. ERDŐ JÁNOS

JEGYZETEK

¹ Az egyetem alapítója John Harvard (1607—1638) puritán angol lelkész volt 1638-ban. A főiskola eleinte csak teológiai fakultásból állott, később felölelte a tudomány minden ágát.

² Utazás Észak Amerikában. 3. kiadás, Cluj, 1935, 63. l.

³ 1819-ben felkérték W. E. Channinget, hogy Jared Sparks, The First Independent Church egyházközség megválasztott lelkészének beiktatásakor prédikáljon. A prédikációt 1 Tesz 5,21 textus alapján május 5-én mondta el. Magyar nyelvre Simén Domokos fordította le, megjelent a Keresztény Magvető IV. kötetében, 1868, 37—58. l.

⁴ A dedham-i lelkészi állás betöltése vetette fel azt a kérdést, hogy az egyházközség hitelvi szétválása esetén az egyházi vagyon kit illet: a különvált és új egyházközséget alakító híveket-e, vagy azokat, akik a régi egyházközségben maradtak. A bíróság döntése értelmében minden egyházi vagyon a visszamaradt híveket illeti, mivel ők alkotják az egyházközséget. A különváltak és új egyházközséget alkotó hívek semmiféle egyházi vagyonra nem tarthatnak igényt.

⁵ M. D. Conway: Emerson at Home and Abroad. London, 1883, 53. l.

⁶ The Lord's Supper, The Complete Writings of Ralph Waldo Emerson. Vol. II. New York, 1929, 1099. l.

⁷ Vö. Emerson Books című esszéjével, fent i.m. I. V. 678. l.

⁸ The Complete Writings of Ralph Waldo Emerson. I. vol. 1. l.

⁹ The Works of Henry Ware, Jr. Boston, 1847, III. 39. l.

¹⁰ A Discourse on the Latest Form of Infidelity, Cambridge, 1839, 11, 37. l.

¹¹ Az emberi szellem képviselői címen Szász Károly fordította le és adta ki 1894-ben. 1923-ban Wildner Ö. fordította újból le Az emberi nem képviselői címen.

¹² Emerson művei: Essays 1841, Essays 2nd Series 1844, Miscellanies 1849, Representative Men 1849, English Traits 1856, Conduct of Life 1860, Society and Solitude 1870, Letters and Social Aims 1875, Fortune of the Republic 1878, Poems 1846, May-day and other Pieces 1867, Selected Poems 1876. 1851-ben W. E. Channing-el és J. F. Clarke-al együtt részt vett Memoirs of Margaret Fuller Ossoli kiadásában. Halála után jelentek meg: Poems 1884, Miscellanies c. művének 3. kötete, valamint Lectures and Biographical Sketches 1884-ben, 1893-ban The Natural History of Intellect and other Papers. 1909—1910-ben The Journal of Ralph Waldo Emerson c. művének első négy kötete jelent meg.

¹³ Keresztény Magvető XXXVIII. kötet, 1903, 171. l.

¹⁴ Self-Reliance, The Complete Writings of Ralph Waldo Emerson, vol. I.

138. l.

¹⁵ Emerson: Az emberi szellem képviselői. Szász K. ford. 25. l.

KERESZTELŐ JÁNOSNAK A KUMRÁNI KÖZÖSSÉGGEL VALÓ KAPCSOLATA

Az Újszövetség szereplői közül senki sincs, aki szorosabb kapcsolatban állott volna a kumráni közösséggel,¹ mint éppen Keresztelő János.² A kumráni kolostort Herodes Archelaus uralkodása alatt (J.e. 4—J.u. 6) állították helyre és foglalták el újra,³ így a közösség tagjai éppen János életének legnagyobb szakaszában, de működésének ideje alatt egészen biztosan ott éltek.

Lk 1, 39 szerint János Júdea hegyes vidékein született, a hagyomány szerint a helység neve Ain Karim, mely mindössze 30 km-re nyugatra van Kumrántól. Ennél fontosabb azonban az a körülmény, hogy János működésének nagyobb része Júdea pusztájában folyt le (Mt 3, 1), amelyet nyugatról a júdeai plató, keletről a Holt-tenger határolt, s amely középen a Jordán térségét foglalta magába. Lk 3,3 szerint ezt a vidéket járta, de prédikálásának és keresztelői tevékenységének fő helye minden bizonnyal a Jordán egyik átkelőhelyénél volt, Jerikótól kissé délre, amely éppen Kumránhoz csak 15 km-re volt. Teljesen lehetetlen azt feltételezni, hogy János tájékozatlan lett volna a szektás telepéseket illetően, akik azon a területen laktak, amelyen ő élt és dolgozott.

Meddig terjeszkedett János, voltak-e közvetlen kapcsolatai Kumránnal és vajon a közösségnek volt-e hatása reá, ezek azok a kérdések, amelyekre válaszolni már sokkal nehezebb. A tekercsek nem említik sem Jánost, sem a tanítványait, és nincs semmi konkrét bizonyíték, ami valamely kapcsolatra utalna. Mi csupán annyit tehetünk, hogy összehasonlítjuk mindazt, amit a kumráni közösségről tudunk, azzal az anyaggal, amivel Jánossal kapcsolatban rendelkezünk, hogy megállapíthassuk, vajon a hasonlóság elég szoros-e, s kapcsolatokról vagy éppen hatásról beszélhetünk-e.

Josephus *Antiquitates* c. művében egy fejezetet⁴ szentel Keresztelő Jánosnak; ez a szöveg értékes, jöllehet a szerző kétségtelen elfogultságát tükrözi. Ami tehát Jánosról való tudásunkat illeti, az majdnem teljesen az Újszövetséggel van összefüggésben. Az evangéliumok főbb tudósításai sem elfogulatlanok. Itt egy körülményt kell komolyan figyelembe vennünk. Amint azt több kutató is vallja, hogy ti. létezett János tanítványainak egy csoportja, akik az ő halála után folytatólagosan egy-